

Рекомендації за підсумками Дніпропетровського регіонального судового форуму

щодо стану судової реформи в Україні

Учасники Дніпропетровського регіонального судового форуму наголосили на своєму баченні майбутнього України як єдиної незалежної правової та унітарної держави, побудованої на загальновизнаних принципах поділу державної влади, верховенства права, утвердження та забезпечення прав і основоположних свобод людини. Саме незалежність судової гілки влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою, є невід'ємними ознаками правової держави. Незалежність суддів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права людини на такий захист.

Враховуючи наміри України щодо дотримання європейських правових стандартів, важливе значення має закінчення реформи судової системи у напрямі її спрощення з урахуванням принципів забезпечення доступності суду для громадян та незалежності суду. Однак, результати проведеного на Регіональному судовому форумі експертного опитування демонструють, що 57% респондентів не вірять, що судова реформа, яка провадиться в Україні, дійсно забезпечить право на справедливий суд.

Станом на сьогодні правова спільнота констатує непоодинокі випадки грубого втручання у судову діяльність як з боку виконавчої влади держави, так і деяких громадських організацій; на суддів впливають через засоби масової інформації, а також депутатів всіх рівнів та політичних партій. Отже, слід констатувати наявність загрози незалежності суддів в Україні, порушення конституційної організації та функціонування судів, метою яких є протидія порушенням прав людини.

За результатом проведення експертного опитування та обговорення на форумі можна констатувати, що законодавчі реформаторські ініціативи демонструють збереження такої загрозливої тенденції у майбутньому. Зокрема, правничою спільнотою акцентовано увагу на таких проблемах:

1) Кулуарний підхід по розробці законопроектів у сфері судової реформи без проведення їх широкого громадського та експертного обговорення.

Яскравим прикладом такого негативного явища можна вважати, проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо

удосконалення окремих положень законодавства з питань судоустрою і статусу суддів» розробленого без будь-якого громадського чи експертного обговорення та зареєстровано за №4180 у Верховній Раді України групою народних обранців.

Норми такого законопроекту несуть невинувато великі ризики як для незалежності суддів, так і для повноцінного функціонування судової влади. Зокрема такі норми, передбачають: а) обмеження прав суддів на захист; б) вирішення питань щодо кар'єрного просування суддів не встановлений законом спосіб через політичну доцільність; в) механізми для швидкої ліквідації судів та звільнення усіх суддів такого суду, працівників апаратів суддів; г) обмеження повноважень суддівського самоврядування; д) звільнення суддів, що призначені на посаду в межах п'ятирічного строку. Набувши членства в Раді Європи, Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі європейських норм та стандартів, в той час як зміст таких законопроектів фактично свідчить про зворотнє.

2) Незадовільний рівень кадрового забезпечення суддівського корпусу та жорсткий політичний тиск на судову гілку влади.

Відзначалось, що в окремих випадках громадяни певних територій України, що підконтрольні владі, вже фактично втратили можливість отримати судовий захист через припинення роботи судів (Магдалинівський район Дніпропетровської області та ін.). В інших випадках доступ до національних суддів і право на своєчасний та справедливий розгляд їх справ є суттєво ускладненим, через відсутність достатньої кількості працюючих суддів у судах. Тобто на території окремих районів областей вже фактично зупинена дія статті 55 Конституції України та порушуються вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право на судовий захист. Найближчим часом буде зупинено роботу ще 10-ти судів, де працює лише один суддя. Ще 117 судів, де працюють 2-3 судді, – під загрозою. Такий стан речей обумовлює тривалий розгляд справ понад будь-які розумні строки.

Ще однією новелою реформування судової гілки влади є закріплення у проекті змін до Конституції України положення, яке практично може призвести до того, що судді, які що на теперішній час здійснюють повноваження у межах п'ятирічного строку, можуть бути звільнені після закінчення цього строку. Не призначення суддів безстроково, запровадження

таких загрозливих ініціатив відбувається на фоні публічного декларування окремими представниками законодавчої та виконавчої гілок влади необхідності звільнення усіх суддів, тавруючи усіх як корупціонерів.

3) Незадовільний рівень фінансового забезпечення діяльності судової гілки влади.

Апріорі, важливою гарантією незалежності судді є належна оплата його праці. Пункт 6.1 Європейської хартії про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року передбачає, що рівень винагороди суддів за виконання ними своїх професійних обов'язків має бути таким, щоб захистити їх від тиску при прийнятті ними рішень і таким чином вплинути на їхню незалежність та неупередженість. Слід нагадати, що у Резолюції 1755 ПАРЄ констатує, що реформа судової влади та системи правосуддя є вкрай важливою для консолідації верховенства права в країні і основне завдання України з цього питання – це усунення всіх форм корупції в судовій владі при забезпеченні незалежності судів. Крім того, наголошується на обов'язку органів влади забезпечити належне фінансування судової системи з державного бюджету, оскільки поточна ситуація, на думку ПАРЄ, свідчить про хронічне недофінансування органів судової влади, що збільшує можливості для корупції та підриває верховенство права.

Сьогодні розміри суддівської винагороди є вкрай низькими, та в окремих випадках залежать від рішень органів виконавчої влади, оскільки зумовлювалися поточним рівнем фінансування судових органів. Разом з цим, 86% опитаних в межах проведення регіонального форуму респондентів вважають, що такий засіб як збільшення суддівської винагороди разом із дієвою реалізацією принципу невідворотного покарання за вчинення корупційного правопорушення є ефективним чинником подолання корупцію в судовій системі.

4) Тотальне невиконання судових рішень.

Як відомо, Україна лишається є одною із лідерів по кількості справ, які розглядає ЄСПЛ за кількістю позовів, які перебувають на розгляді такого суду. З майже 65 тисяч справ 21,4% – подані проти України., 71% від загальної кількості справ проти України пов'язані саме із невиконанням рішенням національних судів на території України, у тому числі, самою державою. Таким чином, тотальне невиконання судових рішень на території України одним із базисних чинників, що обумовлюють виникнення недовіри до органів судової влади. Адже звертаючись до суду, громадянин повинен

бути впевнений, що отримає належний захист у випадку порушення його права не тільки через проголошення тексту судового рішення, а й через його повне фактичне виконання, у тому числі за допомогою державного примусу.

5) Незадовільний стан інформування суспільства про позитивну діяльність органів судової влади, суддівського самоврядування та органів, що здійснюють дисциплінарні провадження відносно суддів.

Шляхом опрацювання анкетної інформації встановлено, що переважна більшість учасників форуму позитивно оцінює діяльність окремо РСУ, ВККС та ВРЮ. Хоча в окремих поодиноких випадках відзначаються незадовільні оцінювання функціонування таких установ, з одночасним їх ототожненням із органами виключного покарання суддів. Також звернуто увагу на недосконале поширення органами судової влади інформації по резонансних справах із одночасним поданням ЗМІ такої інформації виключно у негативних відтінках. У більшості випадках у ЗМІ не забезпечується баланс думок та точок зору в ефірі (присутність у програмі кількох сторін обговорюваної ситуації, відображення позиції кожної сторони, аргументованість кожної позиції) тощо.

В процесі обговорення учасники Дніпропетровського регіонального судового форуму висловили наступні рекомендації:

Верховній Раді Україні:

- в процесі розбудови законодавчих засад реформування розвитку судової системи, неухильно дотримуватися принципу імплементації в національне законодавство положень Основних принципів незалежності судових органів, схваленими резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Європейської хартії про статус суддів, інших ратифікованих Україною міжнародних договорів та відповідних рекомендацій Венеціанської комісії;
- уникати політизації питання судової реформи в цілому та обрання суддів безстроково. Відповідно до європейських стандартів незалежності судової влади та суддів призначення суддів на посади органами законодавчої або виконавчої влади має зводитися лише до виконання церемоніальної функції надання офіційності (легальності) кадрових рішень відповідних органів у системі судової влади (Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції). Бездіяльність Верховної Ради України у вигляді не обрання суддів безстроково має наслідком звуження обсягу конституційних прав громадян України, зокрема у неможливості реалізації права на доступ до правосуддя і, як наслідок, неможливості захисту своїх прав у суді. Крім того, не обрання суддів безстроково

зумовлює необґрунтовані витрати Державного бюджету, сума яких щомісячно сягає майже 14 мільйонів гривень, оскільки понад 1 000 суддів, які не мають повноважень через бездіяльність Верховної Ради України частково отримують заробітну плату. Спекуляції збоку окремих політиків, в тому числі й народних депутатів, щодо судової влади та суддів є неприпустимими.

- уникати узагальнених голослівних висловлювань щодо корумпованості судової системи та суддів, необхідності повного оновлення судового корпусу шляхом звільнення всіх суддів з посад та призначення нових. Такі заклики є безвідповідальними та популістичними і спрямовані на штучне формування негативного ставлення до судової системи у суспільстві з метою відволікання від реальних проблем в економічному, політичному, правовому та оборонному секторах України;
- для забезпечення ефективного функціонування судової системи України під час перехідного періоду після прийняття змін до Конституції України (щодо правосуддя), а також для забезпечення належного виконання іншими органами державної влади своїх державних функцій, в тому числі й правоохоронних, необхідно ухвалити спеціальний закон, яким визначити порядок призначення (перепризначення) безстроково суддів, призначених вперше на п'ять років. Цей закон має бути ухвалений і набрати чинності одночасно зі змінами до Конституції України (щодо правосуддя).

Президенту України:

- як гаранту додержання Конституції України, з метою недопущення подальшого порушення прав і свобод людини і громадянина в частині доступу до суду, закликати Верховну Раду України невідкладно розглянути питання обрання суддів безстроково;
- гарантувати збалансоване правове, фінансове та кадрове забезпечення функціонування судової гілки влади;
- закликати Прем'єр-міністра України, народних депутатів України, представників органів державної влади, громадських організації та громадян припинити будь-які прояви неповаги до суду та суддів, утриматися від образливих висловлювань на адресу суддів та судової влади, утриматися від безпідставної критики прийнятих судових рішень тощо.

Раді суддів України, Вищій кваліфікаційній комісії судів України:

- продовжувати налагодження та розвитку активної комунікації із суспільством та представниками судової системи з метою об'єктивного відображення процесів та явищ, що притаманні функціонуванню судової системи;

- звернутися до Президента України, як до гаранта додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, з вимогою висловити офіційну позицію з приводу бездіяльності Верховної Ради України щодо не обрання суддів безстроково та закликати парламентарів невідкладно виконати їх конституційний обов'язок з обрання суддів безстроково.
- звернутися до Президента України, Голови Верховної ради України, Прем'єр-міністра України вимогами утриматися від політизації теми судової реформи та судової системи України, поважати незалежність судової влади, як самостійної і незалежної гілки влади, утриматися від знеособлених та узагальнених висловів щодо корумпованості суддів, незаконності прийнятих рішень тощо.
- забезпечити належну підтримку процесу доопрацювання та внесення змін і доповнень до відповідних галузевих законодавчих актів щодо реформування судової системи України, у тому числі проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення окремих положень законодавства з питань судоустрою і статусу суддів»;
- обговорити та дати свої висновки відносно проекту Закону України «Про порядок призначення суддів на посади безстроково», розроблений за сприяння та ініціативою АРССУ активними представниками суддівської спільноти, науковцями у галузі права України.

Міністру юстиції України:

- звернути увагу на вкрай незадовільний стан виконання судових рішень в Україні, наслідком чого є формування недовіри як до судової системи в цілому, так і до органів державної виконавчої служби України. Вжити дієвих та невідкладних заходів щодо забезпечення конституційного принципу обов'язковості судових рішень на території України у спосіб їх повного і фактичного виконання органами ДВС.

Практична реалізація вказаних пропозицій сприятиме створенню в Україні дієвої системи незалежного судочинства, яка буде відповідати кращим європейським зразкам.

Текст рекомендацій підготував

Дмитро МОВЧАН, член правління АРССУ, суддя Ленінського районного суду м. Дніпропетровська